

STEAUA FĂRĂ NUME

Spectacolul paralel al supozițiilor fabuloase - autorul tănuit - detectivi, instigatori și denunțatori pe urmele misterului - o reconstituire în 3 acte și multiple tablouri

10 ianuarie 1935: apărea, la București, primul număr al revistei „Studio”, original botezată „scrisori de literatură”, din inițiativa unui grup de tineri. Articolul inaugural semnala oarecare atrofie lirică, *Un cuvânt despre plătitudine și poezie* și purta semnătura lui Mihail Sebastian. Imediat sub articol, trei strofe ale unuia dintre inițiatorii publicației, fapt fără semnificație pe moment. Numai că versurile celebrau tocmai steaua Alcor, cea la care avea să viseze

*Preludiu,
cu steaua „Alcor”
la orizont*

și eroul piesei de mai târziu a lui Sebastian. Imprevizibila joncțiune va fi produs, oare, vreun efect în memoria scriitorului? „Te-am pierdut stea, lumină precară / Diluată în spațiile fără stăpân / Urmele tale curate pe mâini îmi rămân / Zbatere inconsistentă, amară [...] // Unde să mai apară, bob de lumină, / Cu o rază furată / nemărginitului timp / Cuprinsă-n retină, profund, ca un ghimp, / Totuși imaculată, totuși virgină?”.

Actul I

Precauții și zarvă reportericească

Conform însemnărilor din *Jurnal*, la începutul anului 1943, Mihail Sebastian intuiește scenariul unei posibile piese originale, intitulată provizoriu *Ursa Mare*. Au prioritate diverse traduceri angajate, așa că proiectul se târaie. Începe să se concretizeze abia pe vară, pe parcursul vacanței petrecute la Corcova, domeniul prințului Anton Bibescu. Cu intermitențe, realizează două acte, citite prietenilor abia în seara de 14 decembrie. Entuziasmul stărnit duce la înscrierea piesei în repertoriu, deși actul ultim încă nu era definitivat. Va fi gata exact peste o săptămână. Între timp, se fixează distribuția iar regizorul Soare Z. Soare caută și soluțiile pentru a eluda rigorile legilor rasiale, care-l împiedicau pe autor să semneze lucrarea cu numele său. Sebastian numește acțiunea „complot” și intră în joc. Piesa avea să se numească *Steaua fără nume*, trecută în contul unui oarecare profesor din provincie, dornic să-și păstreze anonimul, optând pentru pseudonimul Victor Mincu.

În cel mai scurt timp, gazetele de profil miros că se profilează ceva manevre de culise și declanșează vânătoarea senzaționalului. Săptămânalul „Spectator” o ia înaintea tuturor chiar în numărul său de joi 30 dec. 1943. Știrea este comunicată precipitat, fără a lăsa cititorului posibilitatea să facă diferența între informația strictă și reclama dirijată: „...viitorul spectacol al echipei Nora Piacentini, Marcel Angheliescu, Radu Beligan va fi o lucrare originală - *Steaua fără nume* - care aparține d-lui Victor Mincu, un debutant descoperit de Soare Z. Soare și înzestrat cu surprinzătoare calități de dramaturg. În această piesă, principalul rol feminin, deosebit de greu atât prin dimensiunea textului, cât și pentru gama de nuanțe pe care trebuie s-o parcurgă interpreta, va reveni distinselor noastre artiste Maria Mohor, care a semnat un angajament cu directorii tinerei companii pentru toată perioada reprezentațiilor. După unii, această perioadă este evaluată la 80 de zile, în numărul cărora intră, bineînțeles, și spectacolele turneului, pe care d-na Mohor, hotărât, îl va însoți”.

La 6 ianuarie 1944, intră în competiția jurnalistică și cotidianul „Seara”. La început, pare a folosi aceleași „surse” confidentiale cu privire la startul pregătirilor din interiorul teatrului „Alhambra”. Ca să se diferențieze, fabrică cele mai extravagante ipoteze pe seama debutantului Victor Mincu: „noul pseudonim - spun culisele - al d-lor N. Vlădoianu și Soare Z. Soare” (30. I. 44). La 17 febr. altă presupunere: „*Steaua fără nume*, care va readuce în actualitate pe d-na Maria Mohor, ar fi scrisă de d. Victor Ion Popa” (nu altcineva decât soțul actriței). Zece zile mai târziu, „Seara” lansează o adevărată „bombă”: „Domnul Mihail Sadoveanu este autorul piesei *Steaua fără nume*”.

Pe scena „dezvăluirilor”, se produce înghesuiala de rigoare. Confirmări, reconfirmări reverberază în „Scena”, în „Evenimentul zilei”, în „Cortina”. La rubrica sa din „Vremea”, dramaturgul Mircea Ștefănescu depășește stadiul aproximărilor: „Nu știu nici cum arată la față, nici de unde e. Sunt sigur doar că-l cheamă Victor Mincu (dacă n-o fi vreun pseudonim), că piesa pe care a scris-o a fost descoperită de Soare Z. Soare, că mi-a fost împrumutată, fără voia autorului, de Marioara Mohor, care o s-o joace... Comedia m-a încântat de la prima lectură...”. Era duminică, 6 februarie 1944.

Stimulat de aprecierile formulate generos de Mircea Ștefănescu, „Spectator” revine în cursă și titreză mare, pe pagina întâia, din 17 februarie: „*O piesă excepțională și un autor misterios*”. Totuși, rămân unele certitudini: motive de forță majoră îl împiedică pe autor să iasă la rampă iar premiera va avea loc pe 1 martie, irevocabil, cu toate încercările personale ce păreau, la un moment dat, să-l pună pe Radu Beligan în imposibilitate de a juca (intrat, ca mulți alții, sub incidența chemărilor sub arme).

O altă autoritate în lumea teatrală ia inițiativa (sau este îndemnat) să contribuie la întreținerea curiozității din rândurile publicului. Săptămânalul „Bis” acorda (la 20 febr.) un larg spațiu intervenției lui N. Carandino: „Prietenii actoricești ne-au prilejuit lectura *Stelei fără nume*...Nu-l cunoaștem pe autor, nici nu știm dacă a mai scris vreodată în viața d-sale teatru. Ceea ce pare, însă, neîndoind de la lectura primei scene este că el posedă până în cele mai mici detalii secretele tehnice și că aceste secrete se află mereu la dispoziția unui talent proaspăt și original, a unui talent în care lirismul și fantezia își dispută titlurile de strălucire”. Tonul ditirambic va fi făcut, oare, să treacă neobservată folosirea parcă ostentativă a pluralului „secrete”?

Actul II

Cortina se ridică, suspiciunile persistă

Cum prevenise presa, de Mărțișor a avut loc premiera *Stelei fără nume*. Prompt, cronicarii de specialitate se pronunță elogios asupra spectacolului, aproape în unanimitate. Dar, fiind vulpi bătrâne, nu mușcă din momeală, cu una cu două. Tudor Șoimaru, la „Vremea”, procedează insinuant: „Mi-ar fi greu să spun despre *Steaua fără nume* că este o biruință românească, întru cât asupra paternității ei planează

încă misterul [...]. Ar fi copilăresc să credem că un debutant sau un scriitor care s-a pus sub pavăza anonimului, se menține, mai departe, străin de orice reclamă, insensibil la celebritate, impasibil la omagii”. Precauția se dovedește legitimă. Chiar a doua zi după premieră, compania a suprimat numele inițial din casele publicitare încredințate gazetelor. Cronicarul adaugă un post-scriptum, de natură să mărească tensiunile: „În ultimul moment, ni se anunță că autorul piesei este d. avocat Enescu, soțul cunoscutei actrițe a Naționalului, d-na Aglae Metaxa”.

Concomitent, N. Carandino, tot în „Bis” (din 5 martie) menține ambiguitatea cu privire la identitatea autorului: „Nu știm cine este d. Victor Mincu până la ora la care scriem rândurile de față. Ne dăm însă ușor seama că piesa nu poate fi o piesă de debut și că ea aparține în același timp unui scriitor de talent și unui om de teatru încercat. Dar acest joc de-a baba oarba, care s-a generalizat în ultima vreme și care ține mai mult de criptografie decât de artă, urmărește în fond scopuri indirecte de reclamă”.

Pe unii comentatori, procedeul îi irită și devin contestatari radicali. Criticul de la „Evenimentul zilei” se dezlănțuie nimicitor, contrariat, în plus, de reacția favorabilă a spectatorilor din sală: „Producția literară a d-lui Victor Mincu se putea integra f. bine în cadrul unei nuvele pentru un săptămânal popular. Ne-am fi putut rezuma la o critică scurtă, având în vedere lipsa de valoare a lucrării, dar socotim de datoria noastră a semnalarea cazului de felul acestuia, în care verdictul publicului e insuficient, întru cât nu consacră valoarea reală a piesei, ci valoarea unui amuzament ieftin”. Și mai drastic comentează spectacolul Petru Manoliu, în „Timpul”, sistematizând defectele piesei pe patru categorii, aproape fără nici o șansă pentru viitorul debutantului: „Nici subiectul, nici analiza, nici crearea personajilor nu mărturisesc o vocație...”.

S-au adunat destule ostilități în atmosferă pentru ca să fie aruncată sămânța de „scandal”. Rolul semănătorului și-l asumă gazetarul Valeriu Mardare de la „Universul”. Pe vremuri, ținea isonul confruntărilor naționaliste în paginile „Credinței”. De ce n-ar fi vrut cu tot dinadinsul să pozeze și acum în justițiar? La rândul-i, „Universul”, îmbătrânit în conservatorism retrograd, oferea un mediu receptiv, care atât aștepta - zvonicista, intentarea unui proces defăimător - ca să mai iasă din letargie. La o săptămână după premieră, Mardare pornește campania împotriva „camuflajului” în teatru. Începe printr-un tur de orizont insidios, protestatar:

„La un teatru particular, o talentată trupă de comedieni joacă lucrarea unui autor al cărui nume a rămas, și după premieră, o enigmă chiar pentru cei inițiați în viața culiselor [...].

Cine e autorul? Un nume oarecare, Victor Mincu - un personaj necunoscut, nevăzut, nepipă de nimeni. Se zvonea, totuși, că e profesor pe la Galați, ba că e inginer la Ploiești sau negustor la Titu. Mai târziu, au început să circule ca autori și nume cunoscute din Capitală, nume aparținând fie unui mare scriitor moldovean, care a cochetat cândva cu teatrul, fie al altui scriitor de cărți masive, dar dublat tot așa de bine de un priceput în ale scenei; fie al altor inși care erau, pur și simplu, doar oameni cumsecade. Ceea ce este curios

Într-un București parțial devastat de bombardamente, cu destulă populație pusă pe fugă, în speranța scăpării, are loc pe 16 august 1944 redeschiderea teatrului Comedia, condus de Sică Alexandrescu. Chit că nu fusese dezlegată, pentru toată lumea, enigma autorului *Stelei fără nume*, tocmai aceasta este aleasă în vederea evenimentului. Afișul anunță o distribuție modificată; Maria Mohor era înlocuită de Tanți Cocea. Alți noi interpreți: Fifi Harand, C. Bărbulescu, I. Ghibericon. Artileria grea era de neclintit: Ninetta Gusti, Marcel Angheliescu, mai ales Radu Beligan (despre care, după ce-l văzuse în *Steaua fără nume*, Aura Buzescu decreta că este „cel mai mare actor român” - cf. „Bis”, 26 martie 1944). Teatrul Comedia a menținut seria de reprezentații cât a putut mai mult, cu toată precipitarea schimbărilor pe scena politică: se juca în seara de joi 24 august și se prevedea matineu pentru sâmbătă 26 august. Dacă luăm de bune știri din „Ecoul” (9 august), ar fi avut loc și un scurt turneu în orașe din zona frontului, anterior stagiunii bucureștene. Pe fondul puzderiei de vești

Un epilog întârziat

contradictorii, mai toate neliniștitoare, infatigabila gazetă „Seara” înlătură ultimul vâl, pe 2 noiembrie 1944: „Încasând premiul S.A.D.R., autorul misterios al piesei *Steaua fără nume*, d. Mihail Sebastian s-a... demascat”. Nici o reacție a celui în cauză nu răzbate în *Jurnal*, abandonat de zile în șir. Nu mai notase nimic de la 13 octombrie și, atunci, conchidea sumbru: „Ce greu e să comunicăm cu oamenii. Circulă tot felul de imagini și idei despre tine însuși. Nu știi de unde vin, cum au luat naștere, pe ce se sprijină. Nici măcar nu le cunoști. Și între timp, viața ta adevărată e ca o insulă”. Când revine la caietul de însemnări zilnice, peste mai mult de o lună, e la fel de abătut: „Trăiesc mereu cu o impresie de provizorat”. Abia găsește resurse să se ocupe de finalizarea adaptării dramatice după romanul lui Steinbeck, *Noaptea fără lună*, care urma în repertoriul teatrului Barașeum imediat după *Potopul*, adică în ultima decadă a lui decembrie. Ultima zi a anului

e că nici una din persoanele vizate nu s-a grăbit să dezmințască paternitatea, dezmințire nepublicată în ziar, dar barem verbală. Se pare că laudele convin oricui, chiar când nu se cuvin”.

Moralistul își va da repede pe față arama de șantajist, de pescuitor în apele tulburi ale discriminărilor etnice: „Reclama oficială a teatrului cu pricina n-a continuat să trâmbițeze, însă, succesul, nici înainte, nici după premieră, de cea mai bună piesă românească.

Dar, mă rog, e chiar... românească?”

Actul III

O scrisoare blochează controversa și amână deznodământul

Nici traducere, nici localizare, nici substituie?

Nu cumva se aduce o jignire literaturii noastre dramatice?”.

Neprihănitul, vigilentul apărător al moralității publice și mai ales al purității scrisului autohton, trebuia, măcar provizoriu, să accepte o replică ce autentifica autorul în persoana avocatului Ștefan Enescu.

Joi 9 aprilie 1944, cititorii „Universului”, în măsura în care fuseseră contaminați de „îngrijorarea” lui Mardare pe tema stricătorilor de „moravuri în teatru”, puteau respira ușurați; li se lua piatra de pe inimă, intervenea în discuție un protagonist irefutabil, gata să afișeze modestia cuvenită debutantului autentic, în același timp de o demnă fermitate:

„Piesa nu ascunde nici un text străin, nici vreo persoană. Nu „camuflează” pe nimeni. Succesul *Stelei fără nume*, de calitățile căreia continui să mă îndoiesc, se datorește tocmai faptului că personajele și atmosfera sunt pur românești; subiectul nu poate fi plagiat, pentru că aproape nu există; iar „inefabilul” care a plăcut unei categorii de spectatori nu este decât un alt termen pentru puritatea sufletească a românului de mijloc - și, în speță, a minunatului corp profesoral, din care am făcut temporar parte, ca profesor de filosofie, la un liceu din provincie (Silistra, 1933-1934).

Doream să mai păstrez două-trei luni anonimul, intenționând să supun critice și publicului o altă piesă, care să constituie verificarea - ca în operațiile aritmetice. Abia atunci s-ar fi știut dacă succesul *Stelei fără nume* va rămâne izolat (atâtia au strălucit o singură dată și apoi s-au stins ori au pălpăit mizer); sau autorii dramatice români vor deschide, cu încredere, porțile pelerinului de afară.

Victor Mincu a existat și există. El este subsemnatul.

A trăit într-o cancelarie de pionieri ai datoriei și a apărut în conferințe pe elevii pedepșiți pentru plimbări pe străzi nepermise; a locuit într-o cămăruță a cărei fereastră se deschidea peste *Ursa Mare*; a avut colegi cari au scris simfonii pe care le cântau din gură, lipsindu-le instrumentele; s-a dus deseori la gară pentru că numai așa putea răspunde la chemarea „depărtării”, și a fost dat jos din tren, în clasa a VI-a de liceu, când plecase să vadă România pitorească a lui Vlahuță și a rămas fără bani de întoarcere.

Victor Mincu există fiindcă lumea s-a îndoit prea mult; pentru că este lăudat și bărfit; pentru că a fost la repetiții și la direcția teatrelor și va exista dacă va mai fi inspirat și va persevera.”

Este în finalul scrisorii o zvăcnire de orgoliu, peste mahnirea pricinuită de împrejurările vitrege, o încărcătură ironică tradusă într-un stil care depășește abilitatea avocătească, rutina pledoariilor justificative. Demersul lui Ștefan Enescu beneficia de intervenția unui condei expert, greu să se atribuie binevoitorului avocat. El i-a „finisat” textul, după cum e de presupus că s-a aflat și la originea unor tentative ale lui Șt. Enescu de a tatona practica publicisticii. Spre a i se da credibilitate ca semnatar al piesei jucate la Alhambra, este scos la vedere cu opinii teatrale în „Bis” (revista unde Carandino avea un cuvânt de spus, el care, evident, făcea parte din „complotul” de tănuire a lui Sebastian). Subiectele abordate de avocat bat la ochi: pe 18 august deplângea dispariția lui Giraudoux, iar pe 2 aprilie însăia gânduri ocazionate de iminenta premieră a *Regelui Lear*. Bat la ochi, fiindcă se înscriu în sfera familiară creatorului *Stelei fără nume*. Bănuielile prind contur mai abilit, când Șt. Enescu recidivează în „Viața Românească” (nr. 1-2, ian.-febr. 1945), de astă dată cu o proză efectiv interesantă - *Un cal singur* - inspirată din mediul evreiesc. Toate cele trei texte se cuvin puse sub lupă în alt cadru.

corespunde și ultimei file din *Jurnal*, așternută cu sufletul împovărat: „Mai mult melancolic - aproape trist. Simt nu știu ce fel de oboseală veche și duc cu mine, peste tot, incurabila mea singurărate”.

O întrebare se ridică și e greu de știut dacă are răspuns: oare, năpăstuitul dramaturg se va fi bucurat, cum merita, pentru rezultatele sondajului organizat de „Cortina” la începutul lui 1945, printre iubitorii teatrului? *Steaua fără nume* întrunea sufragiile publicului, care o decreta cel mai bun spectacol al anului precedent, cu 1.049 de voturi din 1.654 de răspunsuri sosite la redacție. La distanță apreciazabilă, pe locul doi, *Domnișoara Nastasia*, iar pe locul 4, *Potopul*. În cadrul aceluiași referendum de popularitate, actorul Radu Beligan devenea actorul anului: 912 nominalizări pentru *Amantul de carton* și 518 pentru *Steaua fără nume* (vezi „Cortina”, 9 februarie). În aceeași publicație, la 9 martie, Mihail Sebastian destăinuia încurcatele ițe prin care și-a aflat drum spre public cu o piesă învâluită în taine până de curând. (G.S.)